

Gyermekirodalom és mass media

A *Korunkban* a *Napsugár*-évforduló alkalmából tartott megbeszélésen* kevésbé érintett területek — bábszínház, gyermekszínház, a televízió magyar adásának gyermekműsorai — olyan kérdéseire térnek ki, amelyek szervesen kapcsolódnak (kapcsolódhatnak) a *Napsugárnak* és *A Haza Sólymainak* az irodalmi, nyelvi, képzőművészeti, zenei, erkölcsi nevelésben, a személyiség kiteljesedésében vállalt szerepéhez. Észrevételeim az alkotó befogadás létrejöttét célozzák, pontosabban a gyermekkorban kialakítható globális és élményszerű befogadás megalapozását, a művész—néző-viszonytól az alkotó—befogadó-viszonyig.

A mi bábszínházaink gyermekelődásai szövegközpontúak.

A romániai magyar bábrepertoár az utóbbi időben — főleg minőségileg — lendületesen gyarapodott. Elsősorban a bábszínházaknak is elkötelezett romániai magyar kortárs írók alkotásaival, azokéival, akikre a *Napsugár*, illetve a gyermekkönyvkiadás is támaszkodik: Bajor Andor, Bálint Tibor, Fodor Sándor, Méhes György, Veress Zoltán stb. A mai román bábirodalom alkotóinak (M. Crișan, V. Huber-Rogoz, Al. Popescu, V. Silvestru, M. Vaida) darabjai jó fordításban kerülnek színpadra. Érdeklődik a bábdarabírás iránt Palocsay Zsigmond és Éltető József is, legújabbán pedig a szintén „a felnőtt irodalomból” erre is kitekintő Györffi Kálmán. Külön hely illeti ebben a felsorolásban az író és adaptáló rendezőket, Kovács Ildikót és Szele Verát, Botár Edit képzőművész szerzőt.

Ha kiragadott példaként néhány remekműnek számító bábdarabot, az *Arany-szörű bárányokat*, a *Csipikét* vagy az *Irgum-Burgum Benedeket* vizsgáljuk, feltétlenül figyelembe kell vennünk, hogy ezek a műfaj kötelező törvényeinek (vizuális elemek hangsúlyozása, tettekkel való jellemzés, nyelvi tömörség stb.) betartásán túl jelentős érzelmi gazdagodást nyújtanak közönségüknek, és lehetőséget biztosítanak az előadókna a lírai elemek, a meditáció, a költészet kifejezésére mozgással, színnel, dallammal. Az említett darabok hatását fokozza, hogy könyv alakban is olvashatók, sőt a szereplők egyike-másika (Csipike) aktív szerepkörben „alkalmaztatott” *A Haza Sólymainál*.

A maradandó értékű irodalom feltétlen bábszínházi létjogosultságát igazolja az a tendencia is, hogy az átdolgozásra vállalkozó alkotók szívesen választanak a klasszikus irodalom javából. A három magyar bábszínház két évtizedes műsorrendjében a következő nevek is szerepelnek: V. Alecsandri, Arany János, Balázs Béla, Caragiale, Collodi, Ion Creangă, Fazekas Mihály, La Fontaine, Grimm testvérek, Hauff, Kipling, García Lorca, Maeterlinck, Milne, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Noszov, Cezar Petrescu, Puskin, Shakespeare, Tamási Áron. Sajnos nem minden esetben élnek színházaink a szükséges, mondjuk háromévenkénti felújításnak vagy a változatlan előadás ismételt bemutatásának a lehetőségével. Az átdolgozók között pedig ritkán szerepel egy-egy Papp Ferenc vagy Sütő András.

Noha a romániai magyar irodalom élgárdájából többen fordulnak e műfaj felé is, korántsem tekinthető elegendőnek az eredeti darabok, a sikeres adaptációk száma, pedig ennek az összetett színpadi művészetnek az érzékeny egyensúlyában csak azonos szintű társművészetek szerepelhetnek pedagógiai és művészi sikerrel. A mozgó látvány kizárólag műfajspecifikus, igényes irodalmi szöveg és zene társításával tud olyan élményt biztosítani, amely időlegesen helyettesíti a mű—olvasó viszonyt, később pedig méltó kiegészítő lehet. Az élményszerűség folyamatosságát erősíteni, ha a bábszínházak plakátjain megjelenne a *Napsugár* tőzsgárdájából Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Farkas Árpád, Molnos Lajos neve, az idősebb és a fiatalabb írók közül mindazoké, akiket vonz a gyermekirodalom, akikhez vonzódnak a gyermekek. Ilyen szinten valósulhatna meg az állandó együttműködés Csiky Boldizsár, Hencz József, Kozma Mátyás, Oláh Tibor,

* *Korunk*, 1982. 5—6.

Sárosi Endre, Vermesy Péter zeneszerzőkkel, sor kerülhetne a frissen végzettek, de még a népi- és régizene-együttesek megnyerésére is. Lehetséges és kívánatos lenne a diszlet- és bábtervező Botár Edit, Bölöni Vilmos, Haller József és Szabó Erzsébet munkáinak időnkénti bemutatása a *Napsugárban* és a *Haza Sólymaiban*.

A bábirodalom egy másik értékes rétege a népmese-adaptáció; ám a legismertebb meséknek kívül a magyar népmesekeincs kiaknázatlan remekei várják, hogy írónk avatott tolla a bábszínpadra varázsolja őket. A buktatók (sovány cselekmény, szituációk hiánya, életképszerűség) elkerülhetők a mesehagyomány és a műfaji követelmények egyeztetésével. Meríthetnének a szerzők a naptári év és a családi élet szokásaiból, gazdasági hagyományokból és ünnepi szokásokból — hiszen ezek bővelkednek dramatizálható verses anyagban, énekes közzöntőben, ritmikus és szerepekre bontott prózában. A gyermekkor sajátos népszokásai különösen alkalmasak színpadi megjelenítésre kötetlen szerkezetükkel, feszletes játékossággal. Egy ötlet sor gerincére a rendező is felépítheti a bábdarabot a szokásra vonatkozó szakirodalom ismeretében. A variálható tájfelleg kialakításában a diszlet- és bábtervnek számottevő szerepe van, hiszen a cselekménysor, a viselkedés, a környezet, a környezet, a viselet összhangja révén válik az előadás sajátosan népvé. Népművelési szempontból is fontos a haladó szellemű néphagyomány ilyenszerű ápolása-terjesztése, és ez a gyermeklapokban is helyet kaphatna, főként mert az újabb nemzedékeket az életformaváltás eltávolította az elődök etno-kulturális örökségétől.

A bábszínház lehetőségei szinte korlátlanok: „kozmosz” vagy éppen „mikroszkopikus” térben, az anyaggal szoros kapcsolatban (annak valós és csalóka működésére egyszerre építvén fel dramaturgiáját) megteremtí a lehetséges és a varázslat közötti lebegés hangulatát. A bábszínház a játékban él.

A kisgyermek az egymással és a tárgyakkal való szerepjátékaiban nemcsak környezetüket és az élettevékenységeket utánozzák, hanem tapasztalataikra, ismereteikre, képzelőerejükre támaszkodva új világot építenek. A feszültségelváritás, a magamutogatás vagy éppen az éntől való eltávolodás, a sikervágy vagy a küzdőszellem kiélése és sok más fejlődéslelektani motiváció igazolja a bábjáték, a gyermekszínjátszás iránti természetes vonzalmukat; ezekben felhasználhatják a játékaikban már spontánul alkalmazott sűrítést, a jelképet, a hiperbolát, a torzítást. A modern óvodai nevelés jelentékeny segítséget kaphat a bábjátéktól abban az eszményi esetben, ha óvoda, bábszínház, gyermeklap és könyvkiadás együttműködik, hogy alkalmas művészi alanyaggal szolgáljon, és megoldja a kivitelezés problémáit.

Az óvodai foglalkoztatás esetében nem színházi produkcióra gondolok, hanem a gyermekek bábtévékenységére; ennek irodalmi anyaga egészen rövid, variálási lehetőségeket kínáló, nyelvi játékokra ingerlő jelenet, tematikus versfüzér, hangutánzásra épülő montázs. A gyermekek kezén életre kelő egyszerű bábuk készíthetők limlombból, terményekből: így kelnek életre sok fantáziával Fakalombok, Dugó Danik, Lapát Lászlók, Pell-Amar Pannák, Butilka Bálintok és Léggömb Lillák. Ez a tevékenység a szerepjáték és önkifejezés örömein túl fejleszti az összpontosító képességet, az emlékezőtehetséget, a logikát, a felelősségérzetet, az önbecsülést, kihát a nevelés és oktatás más területeire is, mert szöveganyaga kitűnően kapcsolódhat a környezetismereti, számtani, anyanyelvi tudnivalókhoz. Ebben az életkorban — de még később is — a szókincsygyarapítás, a gördülékeny, szabatos fogalmazás „mesterei” a gyermek mozgatta bábuk. A nyelvet, a zenét vizuális elemekkel összekapcsoló, érzelmekre ható bábos játék a sokoldalú anyanyelvi oktatás egyik hatékony módja, orvosság a nyelvi elszürkülés ellen.

A bábozás kreatív jellegét növeli, ha a gyermekek a bábtervező, az óvónó vagy a szülő segítségével maguk készítik bábukaikat: alkotnak. A kisgyermek, akár csak a művész, képes arra, hogy a foltos faháncsban, érdekes alakú gallyacskában rejlő Erdőtündért felfedezze, s akként kezelje, mint ahogy a sóhegyben is (akárcsak egy hajdani meseirő) szikrázó üveghegyet lát.

A hat magyar színház, illetve tagozat általában évi egy gyermek- vagy ifjúsági előadás bemutatóját iktatja műsortervébe. A felújítások itt is esetlegesek. Valamelyest a kevésbé költséges új stúdióműsorok lehetőségével is élnek, amelyek egy-két mesedélutánból (Temesvár), témaközpontú zenés versmontázból (Várd), egyéni előadóműsorból állnak. Számuk ingadozó, rendszerességük vitatható. Megjegyzendő, hogy eredeti színpadi gyermekirodalmunk szegényes. A hazai magyar írók közül kevesen írtak nagyszínháznak vagy műkedvelőcsoportoknak szánt gyermekdarabot: Méhes György, Marton Lili, Szekernyés László, Anavi Ádám. Rajtuk kívül ritkán Kocsis István és Lászlóffy Aladár közölt jeleneteket. De még a meseregényből, gyermekregényből, a magyar, a román és az egyetemes mesekincsből készült adaptáció is kevés. Színdarabot tartalmazó kiadványról alig szá-

molhatunk be: *A varázstükör* (Ifjúsági Könyvkiadó, 1957), ugyanott a *Kék virág* című gyűjtemény, 1971-ben Marosvásárhelyen Kovács Nemere *A nagyotmondó fiú* című mesedramatizálásokat tartalmazó kötete, majd a *Színjátékszás és szereplés az iskolában* (Ion Creangă Könyvkiadó, 1979). Ezeken kívül a *Napsugár* és egy idő óta a *Művelődés* melléklete segíti a gyermekszínpadok fejlődését.

Az eredeti darab, akárcsak az átdolgozás, egyszerűen követhető, könnyen játszható mozgalmal cselekményével simán épül be a gyermek képzeletvilágába. Az átdolgozások alapkövetelménye a színpad sajátosságaiból kiinduló lényegi átfogalmazás. A gyermekdarabok dramaturgiai felépítésére, sajnos, még sokszor jellemző a túlzott szöveggézpontúság, helyenként a didakticizmus, holott az intellektus a játékban funkcionális és hatékony. A pályázat, amelyet a Pionirszervezet Országos Tanácsa, a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács, valamint az Írószövetség együttesen hirdetett meg a közelmúltban a gyermekeknek szóló színiirodalom gyarapítására, remélhetőleg kedvező változást hoz. S talán az egyfelvonalasok, jelenetek megírására hirdetett *Napsugár*-pályázat is buzdítólag hatna.

A színesi játék- és beszédkultúra szorosban kapcsolódik az irodalmi, anyanyelvi neveléshez. Az időnként észlelhető lassított vagy szájbarágó, gügyögő beszéd vagy az egyenletes fortéban előadott szöveg megbontja a darab ritmikai szerkezetét, akadályozza az értelmezést. Ha pedig mindez a mozgás indokolatlan ökonómijával vagy a múltól idegen külső mimikai és gesztusrendszerrel párosul, az előadás hatástalanná válik, hiszen a gyermeknél természetes igénye az aktív, cselekvő megismerés. Az előadásnak álcázott szövegfelmondás sem alkalmas az értő színházközösséggé, olvasóvá nevelésre.

A műkedvelő gyermekegyüttesek számára a felsoroltakon és a Ion Creangă Könyvkiadónál készülőben levő gyűjteményeken kívül érdemes lenne összeállítani egy olyan útmutatót, amely a gyermekeknek megfelelő stílusban, gazdag képanyaggal ellátott rövid hazai színháztörténeti összefoglalót és a színházi munka résztevékenységeinek gyakorlati példatárát tartalmazná. Nagy szolgálatot tenne a Román Televízió magyar szerkesztősége is, ha a gyermekeknek szánt műsoridőben, a kintűnő rajz- és animációs filmek, a zenei oktatást szolgáló komplex műsorszámok, az érdekesítő iskolai híradó mellé magvas sorozatot indítana arról, hogyan kell egy előadást kidolgozni, ennek összetevőit pedig próbafolyamatokban mutatná be. A magyar adásban izgalmasnak vélnék egy hangos gyermekújság rovatot, amely természetesen együttműködne gyermeklapjainkkal.

Művelődéstörténeti, zenei, képzőművészeti, újszerű bekötésű tv-sportrovat is hasznára válna óvodás, kisiskolás nézőinknek. Az ötlet pusztáa illusztrálása végett említem kiindulópontként Peter Breughel *Gyermekjátékok* című festményét. Egy képzőművész szórakoztató, szakszerű közreműködésével sorra lehetne venni a régi játékokat és azok mai változatait (a fogócskánál a sima, a kiszámolás, a kiolvasás, a páros, a szerepjátékos, a mondókás és a dalos formákat) mutatni be. Mással a szakkörvezetők, ezermesterek, izléses, szellemes játékok készítői segítségével bemutatásra kerülhetné a játékokhoz szükséges — esetleg otthon barkácsolható eszközök készítemi módja. A sorozat tág lehetőségeinek érzékeltetésére említem, hogy például a métázás gyermekirodalmi vonatkozásairól az irodalomtanár, történetéről a sporttanár beszélhetné, mai formáját, a krikettet pár filmkocka illusztrálhatná. Szinte kimeríthetetlenek a labdajátékok szépirodalmi vonatkozásai is. A televízió asszociatív játékműsorainak vonulatába illenek a népi hangszerek (bodzasíp, nádihegedű, kereplő, fűzfahőgő, doromb, köcsőgüda) is, amelyeknek egyik-másika látható a Breughel-képen. A „babaológia” (babatörténet), a sárkánykésítés története az i. e. II. századtól a modern sárkányrepülésig szintén érdekes téma. A sokoldalú nevelés fontos eleme az aktív játékkultúra fejlesztése. A modern elméleti és gyakorlati képzés, nevelés egyik jeles képviselője, Brian Way angol pedagógus megalkotta a *dramamódszert*, amelynek célja az önálló, alkotó, könnyen alkalmazkodó, kiegyensúlyozott, derülátó korszerű ember kialakítása. Ennek a módszernek a lényege a komplex művészeti oktatás, a spontán, sokrétű, alkotó, nyilvánosságnak szánt játék, amellyel a közösségi kapcsolatteremtést, a beilleszkedést, a világ megismerését, a törvényszerűségek elsajátítását, az emberi lehetőségek felmérését segíti. Tanfolyama rögtönzött dramaturgiából, szerepjátékból, szituációs etűdökből, különböző néma és szöveges vagy zenés mozgásgyakorlatokból áll. Érdemes lenne továbbgondolni ezt a módszert, sajátosságainkhoz alkalmazni, hogy a magabahúzó, ügyetlen, félnék, bizonytalan gyermekeket is teljes értékű emberré formálhassuk, hiszen „ahhoz, hogy a gyermek közösségben élhessen, kötelező megtanulnia a beszéd nyelvét, ahhoz, hogy szellemileg élhessen, meg kell tanulnia más kifejezési formákat”. (Brian Way)

Helyszín, foglalkozások, hősök — az olvasókönyvekben

Az itt következő fejtegetések alap gondolatát Suzanne Mollo egyik tanulmánya szolgáltatja. A tanulmány 1970-ben jelent meg a szerző *L'école dans la société* (Az iskola a társadalomban) című könyvében. Magyar fordítása *Az iskola szociológiai problémái* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1974) című tanulmánykötetben olvasható. Címe: *Az olvasókönyvek elemzésének eredményei: a helyszín, a foglalkozások, a hősök*. Tizennégy olvasókönyv 870 olvasmányát elemezve fogalmazza meg véleményét a szerző. Szerinte az olvasókönyvek szövegeiből kirajzolódó társadalom tér—idő korlátainak vizsgálata első megközelítése lehet az értékrendszerek tanulmányozásának. E terepszemlélet kiegészíti a társadalmi élet bizonyos területeinek alapos vizsgálatával. E területek kiválasztását az olvasmányokban előforduló gyakoriságuk határozta meg. Legfontosabbnak a munka világát és a társadalmi-foglalkozási környezetet tekinti: „A munka társadalmi életben mutatkozó szükségessége arra indítja az iskolát, hogy e szükségességet erkölcsileg igazolja, s ilyen érvei megvilágíthatják azt az értékrendszert, amelyet a gyermeknél fejleszteni kíván.” — A vizsgálat eredménye kétségbeejtő: „Világosan kiténik, hogy idejélmúlt társadalomképből kiindulva az iskola a társadalmi beilleszkedésnek olyan statikus felfogásához ragaszkodik, amely magában hordozza a beilleszkedésre való képtelenség okait.”

Szükségesnek tartom legalább vázlatosan bemutatni Suzanne Mollo elemzését. *A tér- és idődimenziókat* vizsgálva azt állapítja meg, hogy a szövegek többsége falusi környezetet állít a gyermekek elé. A tájat lelkesedéssel eleveníti meg azokban az olvasmányokban, amelyek hősökről és küzdelmes kalandjaikról szólnak. Például a tenger és a hegyek bemutatása főleg kalandos történetek háttérül szolgál. A tanulmányról véleménye szerint egyetlen olvasmány sem alkalmas arra, hogy a tanulók *átélt helyzetként* azonosuljanak vele. A vidéknek, egy szűk látókörű életmódnak tulajdonított jelentőség, a városok ódon hangulatú leírása tudatos archaizálási szándékot árul el.

A munka ábrázolásának elemzésekor még nyilvánvalóbbá válik ez a szándék. A nők munkájáról alig esik szó, a gyári munkások megjelenésének gyakorisága azonos — a cirkuszi artistákéval. A falusi csoportok bemutatása során nem is az a baj, hogy ezek összehasonlíthatatlanul több olvasmányban jelennek meg, mint a városi-ipari foglalkozási csoportok, hanem a tankönyvírók szemléletmódja döbbeneti meg leginkább az elemzőt. A falusi ember a természet lágy ölén végzi munkáját határtalan szeretettel, és legfőbb ellenségének a gépet tekinti, amely nem segíti, hanem tönkreteszi életét.

„Az, hogy az iskola kötelességének érzi az egyén erkölcsi arculatának formálását, az iskolai olvasókönyvekben úgy nyilvánul meg, hogy igen magas bennük a *hősiesség* témájának szentelt olvasmányok száma. A tizennégy olvasókönyvben összesen száz hős részesedik abban a kitüntetésben, hogy az olvasmányból erkölcsi megfontolásra alkalmat nyújtó eseményt varázsoljon.” A hősiesség a feladatvállalás legvégletesebb típusa; lehet tökéletes és elérhetetlen, de lehet a hétköznapi élet alkotóelemét képező minta is. Két típust állapít meg a szerző: *rendkívüli hősökről* és *a köznapi élet hőseiről* beszél. A rendkívüli hősök fényes tettei inkább csodálatot, mint aktív utazást váltanak ki az emberből. A tankönyvekben a hősök rendszerint férfiak. A nők és a gyermekek döntően az „egyszerű, de nemes lelkű kisémberek” csoportjába tartoznak. A hősiességben az elsők a férfiak, az utolsó hely a gyermekeké. Mindezek alapján a francia pedagógus arra a megállapításra jut, hogy a vizsgált tankönyvszövegek elavultak, alkalmatlanok a mai társadalom igényelte iskola számára. Megállapításai semmiképpen sem érvényesek a mi tankönyveinkre. Vizsgálati szempontjainak kipróbálása azonban nem érdektelen számunkra. Két tankönyvet próbáltam áttekinteni Suzanne Mollo szempontjai alapján, ennek eredményét szeretném bemutatni. A III. és a IV. osztályos olvasókönyvet választottam. Több érv is szól e választás mellett.

a) Az általános iskolai rendszerben az irodalomtörténeti szempontnak már az V. osztálytól kezdve érvényesülnie kell, a tankönyvek összeállítói számára pedig ez a szempont fontosabb, mint az, hogy a társadalmi élet mekkora területét mutathatják be, milyen tér- és időkoordinátákat érvényesíthetnek, és honnan válogadják hőseiket.

b) A III. és a IV. osztályos olvasókönyv egyetlen tankönyvíró munkája, a Péterffy Emíliaé, aki egy személyben nemcsak tankönyvíró, hanem hazai gyermekirodalmunk egyik kiválósága is. A két tankönyvben egyetlen szerző válogatási szempontjai érvényesülhettek — tehát egységesnek tekinthető a szövegek kiválogatását befolyásoló szemlélet.

A francia mintát követve csak a prózai szövegeket vizsgáltam. (Molière hőseinek, Monsieur Jourdainnek a tanárától származik a híres felfedezés: „Mindaz, ami nem próza: vers. Mindaz, ami nem vers: próza. Azon egyszerű oknál fogva, uram, mivel az emberi kifejezőmódnak mindössze két fajtát ismerjük.”) Nyilvánvaló, hogy a verses szövegeket is vizsgálnunk kellene ahhoz, hogy a tankönyvekre vonatkozó megállapításaink valóban helytállóak legyenek. A versek vizsgálata minden bizonnyal sokban módosítaná, árnyalná a kialakuló képet.

A két tankönyvben összesen 75 olvasmányt számoltam össze, melyeket többször elolvastva végleg megbizonyosodhattam arról, hogy ezek a szövegek semmiképpen sem nevezhetők elavultnak.

A tér- és idődimenziók vizsgálata során kiderült, hogy nemcsak sokkal egészségesebbek az arányok, mint a francia mintákban, de olyan szövegek is találhatóak, amelyek a falu és a város, a régi és az új közötti kapcsolatot, az összetartozást hangsúlyozzák. Két példát idéznék csupán ennek szemléltetésére: *A két testvér* című olvasmány a városi és a falusi emberek kölcsönös egymásrautaltságát, a *Vajdahunyad várai* pedig a történelmi múlt és az értékes alkotómunkát végző mai ember szoros együvé tartozását szemlélteti.

Suzanne Mollo megállapításai után legmeglepőbb a természet bemutatása. Az olvasmányok elsősorban értékként mutatják be a természetet: a növényeket, állatokat óvni, féltetni kell; olyan értékek ezek az ember számára, amelyeket védeni elsősorú kötelességünk. „A hétköznapi élet hősei” között olyan is akad, aki hosszú kilométereket izzad végig egy madárfészek megmentéséért.

Egyetlen jelenség juttatja eszünkbe a francia mintát: régi és új, múlt és jelen ábrázolásában a „túl jók” a múltat, a régít megjelenítő olvasmányok; a többnyire klasszikusok írta szövegek minőségileg messze felülmúlják a mai élet jelenségeit bemutató olvasmányokat, melyeknek döntő többsége inkább ismertető, népszerűsítő — érzelmi hatások még a mellékelt színes képek segítségével sem versenyképes a klasszikusok írta szövegekével.

A munka ábrázolása is összehasonlíthatatlanul különbözik kiinduló példánktól. A foglalkozások bemutatásának egyensúlya, a gyermekek munkájának, kötelességeinek súlyos érzelmi töltésű megjelenítése, a városi és a falusi emberek munkájának egymást kiegészítő jellege, a műszaki haladás szükségszerűségének, jólétet teremtő fontosságának hangsúlyozása mind, mind fellelhető az olvasmányokban. Meggondolkoztató azonban, hogy egyetlen valódi olvasói élmény keltésére alkalmas mesterségbemutató olvasmányt találtam: ezt Gárdonyi Géza írta *A korondi fazekas* címmel. A legtöbbet ígérő, a magukra legnagyobb feladatot vállaló szövegek azonban (*Amíg a búzából kenyér lesz, Az eke nyomában, A kézi őrlőtől a korszerű kenyérgyárárig*) — hiába találhatóak mellettük színes illusztrációk — nem képesek megfelelő érzelmi azonosulás kiváltására; ezek nem irodalmi olvasmányok, hanem ismertetőik.

Huszonkilenc olvasmányban találtam olyan szereplőket (néhányban többet is), akikre a *hős* megnevezés többé-kevésbé ráillik. E szereplők körül „erkölcsi megfontolásra alkalmat nyújtó” események zajlanak. A számszerű megoszlás a következő: 7 olvasmány mutat be gyermekhőst, 5 olvasmány katonát, harcost, 7-ben munkás, mesterember, illetve dolgozó földműves válik hőssé, kettőben női hős jelenik meg, egyben versenyző: legnagyobb gyakorisággal a művészek, tudósok jelennek meg hősként (9-szer). Ez a megoszlás háttérbe szorítja „a hétköznapi élet hőseit”, sokkal több a rendkívüli hős. A női hős alig-megjelenése annál is inkább furcsa-érdekes, mert a tankönyvet *író* nő állította össze. (Ha a verseket is vizsgál-nók, sokat javulna a mérleg. Mindössze egyetlen példa is elég ennek szemléltetésére: a IV. osztályos olvasókönyvben található József Attila-vers: a *Mama*.) A hősk szerepeltetése jó alkalom a dicső történelmi múlt bemutatására, „a hétköznapi élet hősei” viszont követhető-követendő mintául szolgálnak a tanulók számára. Ezért lenne talán érdemes elgondolkozni azon, hogy a „legfiatalabb”, a történelmi időben hozzánk legközelebb álló köznapi hős a kommunisták illegális munkájában részt vevő nyomdászfiú.

Túláságosan messzemenő következtetést az elmondottakból nem vonhatunk le, a vizsgált anyag mennyisége sem jogosítana fel erre; de azt talán elmondhatjuk, hogy örvendetes módon megújuló tankönyvirásunk sokat nyerne vele, ha az itt felsorolt szempontokat sem hagyná figyelmen kívül.

Túros Endre